

VI JORNADES D'EDUCACIÓ EMOCIONAL. BARCELONA 2010 COMUNICACIÓ

CREANT VINCLES I SEGURETAT AFECTIVA A L'ESCOLA BRESSOL: UNA EXPERIÈNCIA SOBRE L'ADAPTACIÓ A L'ESCOLA

Ferran Aquilina Viñals

Educador Escola Bressol Municipal

Membre del Programa d'Educació Infantil de l'ICE de la Universitat de Barcelona.

Formador d'Escola Bressol

E-mail de contacte: faquilina@uoc.edu

RESUM

L'educació de les primeres edats és essencial per a la persona i pel seu desenvolupament posterior. Un dels moments més crítics i en el que s'esmercen esforços és en el període d'adaptació a l'Escola Bressol on mestres, famílies i infants estan vivint un període emocional molt intens. La resposta a aquestes necessitats i la possibilitat crear vincles afectius que signifiquin benestar és la base d'aquesta experiència educativa molt recent i que encara planteja intervencions educatives i relacionals per tal de possibilitar emocions positives i benestar.

OBJECTIUS DE L'EXPERIÈNCIA

Aquesta experiència es fonamenta en el convenciment que quan es creen situacions d'estabilitat i seguretat emocional a l'Escola Bressol, en el període d'adaptació, pot significar un ajut afectiu i donar facilitats per establir emocions positives i benestar emocional. És un moment molt crucial per a l'infant i la mare i el pare i pel que afecta als vincles i a la pròpia vida emocional.

El fet que els plors i la tristesa en aquest període es constati com a una normalitat no significa que en la vivència d'aquesta situació s'hagi de considerar que és clarament innecessari i ple de problemàtiques afegides.

El fet que a l'Escola Bressol es generin propostes organitzatives alternatives i en consonància amb els lligams afectius dona lloc a sinèrgies entre les famílies i facilita una integració més pausada i tranquil·la. Comptar amb la complicitat dels pares i mares, entenent el seu procés i fent-los participants en aquest moments són una mostra de creació de fortaleces i creació de vincles.

Aquesta experiència actualitzada que es manté oberta pel que fa al seu desenvolupament en el present curs educatiu, pretén aportar des de l'acció psicopedagògica facilitar la creació de les emocions positives i el benestar en els infants i les famílies.

INTRODUCCIÓ

La importància dels vincles en la petita infància i per establir una vida sana i un benestar personal és un tema estudiat i debatut en la psicologia i en les ciències socials. Els

estudis que s'ha realitzat en els darrers anys han donat rellevància a les relacions afectives i emocionals tant en la relació familiar com la integració en una comunitat escolar que ha d'estar molt propera i lligada a la família. Comprendre les diverses condicions en la que es desenvolupa un vincle estable i segur o les situacions en què pugi comportar malestars o situacions dificultoses és cabdal per tal d'establir i projectar relacions estables, contínues i sensibles en un marc ecològic de l'entorn de la persona on es fomenti una intensitat i qualitat adequada. Per tant, en el desenvolupament del vincle és important que relacionar-ho amb l'establiment de relacions de vincle per tal que siguin permanents i i coherents (Bowlby, 2006).

MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

El procés d'adaptació a l'Escola Bressol ha configurat en les metodologies pedagògiques i en els treballs d'escoles i d'educadores i educadors de l'Escola Bressol una pedagogia sòlida i molt ajustada a les necessitat de les famílies en què es destaca l'anàlisi acurat de la dimensió afectiva dels infants, de les expectatives de les famílies i que com a professionals de l'educació es dona una resposta organitzativa i afectiva que doni resposta a totes aquestes necessitats d'un procés complex i dolorós.

Tal com senyala Arnaiz. V (2006), és un procés complex perquè els infants i les famílies necessiten una atenció molt personalitzada donada la fragilitat personals dels implicats en un marc escolar on es socialitza de forma molt primerenca des de les primeres edats. També s'assenyala que és un procés dolorós perquè el podem assimilar als processos de dol o pèrdua on es poden generar problemàtiques psicoafectives i aparèixer petites malalties, acompanyes de crisis emocionals en els infants i processos d'ansietat i patiment en mares i, també, en pares.

La necessitat de conèixer d'una forma molt acurada aquests processos i de donar les respostes necessàries és una responsabilitat de les institucions educatives, professionals i a nivell social, assessorats pel descobriments científics que demostren que des de el naixement i la primera infància es disposa de capacitats i competències d'acord amb el moment evolutiu. En aquest sentit s'ha demostrat –en la línia de les teories del vincles- que per a l'estructuració de la personalitat, la famílies és el primer referent emocional i social de l'infant. Per altra banda, altres estudis argumenten que el context educatiu que ofereix una escola infantil de qualitat –en el sentit de complement familiar- és un marc ric per al creixement dels nens i nenes (Godall, T, Hoyuelos, A, Palou, S i Riera, M.A.,, en Infància, 84). També l'escola infantil pot oferir a les famílies la possibilitat de compartir i millorar la seva relació qualitativa amb els fills i relacionar-se amb altres mares i pares. En aquest sentit, les Escoles Bressol ofereixen un marc de trobades, intercanvis i diàlegs amb altres famílies i professionals que ajuden a ampliar i fer més qualitativa la mirada i la forma d'educar al seu propi fill o filla.

En el desenvolupament cognitiu i emocional sempre té a veure l'evolució del vincle com a eix central del desenvolupament afectiu i de la maduresa personal (Arnaiz, 2000). En la mesura que les conductes de dependència van evolucionant i l'infant va assolint una major i progressiva autonomia de la seva acció, en la mesura que l'infant deixa d'estar pendent de forma principal de les accions i reaccions dels adults i/o dels altres infants com a font de seguretat. És en aquesta mateixa mesura que és capaç de centrar la seva relació- manipulació amb el medi, incloent en aquest medi als demés, no tant com objecte d'ordre afectiu com de subjectes amb una acció pròpia i autònoma.

És a dir, poder assolir graus més complexos de capacitats i competències de desenvolupament i continguts d'aprenentatge, anirà directament proporcional i estarà en funció del seu benestar, del seus sentiments positius, de la seva seguretat respecte a la consolidació de l'afecte dels demés, especialment dels adults. Per tant, per adquirir un grau d'aprenentatge i benestar i establir relacions i emocions positives es necessita calma, temps i seguretat afectiva.

En referència a la interacció social, Vigotsky, L., considera que des de la primera infància l'ambient social del desenvolupament ja pot tenir uns efectes sobre la interacció social, situant a l'infant com a ésser social que a mesura que desenvolupa les seves funcions socials les realitza amb la participació de l'altre. En els primers anys el lligam amb l'adult l'ajuda a comunicar-se de forma efectiva, utilitzant signes (sons o gestos) que no tenen un significat precís però que són compresos i interpretats per l'adult. Aquest aspecte cabdal i innovador aporta un referent clar en l'establiment de interaccions en la primera infància.

En aquest sentit podem observar que quan en un grup d'infants predomina el sentiment de seguretat afectiva és en aquest context on podem observar i constatar moltes interaccions sense que això sigui motiu de conflictes de tipus relacional que dificultin un real i efectiu desenvolupament personal.

En la nostra pràctica docent podem constatar que no avancen més els grups de nens i nenes en els que s'observen actituds passives o manifestament tranquil·les sinó que són aquells que observem un alt índex d'activitat (que no signifiqui pertorbadora) i que assegurin un desenvolupament personal i en relació a actituds compartides i cooperants.

EXPERIÈNCIA. BONA PRÀCTICA

Aquesta experiència es desenrotlla en el marc d'una Escola Bressol Municipal de l'Ajuntament de Barcelona, durant el present curs 2009-2010. Fitxa de l'escola:

Nom de l'escola: EBM Sant Medir
Ciutat: Barcelona – Barri de Gràcia
Escola adscrita a l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona
Personal de l'Escola: 1 Educadora en funcions de direcció de centre 1 Educadora en funció d'educadora complementària 6 Educadors/res 6 Educadores de suport 6 Personal no docent: cuina i neteja
Nombre d'infants: 81
Nombre de grups: 6
El treball educatiu parteix del Projecte Educatiu de Centre i del treball en equip en la organització i gestió del centre i del Projecte Anual de Centre. L'Escola té un arrelament i lligam amb el barri i està considerada com escola formadora.
L'Escola compta amb la participació activa de les famílies en diversos àmbits, a cada grup. a l'Ampa i el Consell de participació

- Desenvolupament del pla d'adaptació

En el moment del període de matriculació l'Escola té organitzada una Jornada de Portes Obertes en la qual les famílies poden visitar l'escola i conèixer els espais i el projecte

pedagògic i l'acció educativa. És en aquest moment on es té cura dels aspectes d'acollida i de relació estreta amb les famílies. Des del moment de la inscripció i matrícula se'ls explica com serà l'estratègia de l'adaptació a l'Escola.

Abans d'acabar el curs, es convoca a les famílies dels infants matriculats a una primera reunió per tal de conèixer a l'equip de l'Escola i als educadors o educadores de cada grup. És un primer contacte de coneixença al qual no vaig poder assistir ja que com a funcionari de l'Ajuntament participava en concurs de trasllats entre les escoles i encara no s'havien publicat els resultats. No obstant, els mecanismes organitzatius de l'escola van facilitar i donar suport a l'acollida dels pares i mares del grup on estic aquest curs.

Un cop s'ha publicat la convocatòria es concerta un dia amb l'equip de l'escola per tal que pugui realitzar una visita de benvinguda i coneixença de les famílies que compartiran el grup. Fitxa del grup:

Nom del Grup: Colla del Drac Ensucrat	CURS 2009-2010
Nombre d'infants: 10	
Edats compreses: entre 1 i 2 anys	
L'espai disposa dels serveis sanitaris adients, armaris personals, un espai propi per al descans, i racons i materials adients per a desenvolupar activitats i la vida diària d'una forma tranquil·la i poder atendre les necessitats dels infants i del grup.	

Els processos informatius són mimats pel que fa a les entrevistes prèvies amb totes i cada una de les famílies per tal de conèixer amb detall les característiques, necessitats i interessos dels infants així com poder dialogar amb els pares i mares respecte a les seves inquietuds i dubtes. Cal fer esment que el fet de ser un educador home és vist de diferent forma segons cada persona. En general els sorprèn però ho veuen molt correcte. És més endavant, en els primers dies que es produeix l'adaptació, quan poden sorgir alguns dubtes que es van apaivagant a mesura que s'estableix contacte relacional. Aquest aspecte és àmpliament estudiat (per exemple: Rosa Sensat, Temes d'Infància) i s'arriba a la conclusió que és un aspecte beneficiós per a la igualtat home – dona. Personalment puc observar que un cop s'estableix el coneixement i el vincle serveix per analitzar millor l'atenció a relació entre els pares i mares.

Quan es produeix el període d'adaptació s'estableix un calendari d'acord amb els acords que l'Escola i la organització s'estableix per a cada grup. En concret, per al grup de caminats es planteja una entrada on cada família té el seu horari i el seu espai d'estada i el període es va allargant paulatinament des de els petits moments fins a moments on els infants poden adonar-se del fet d'una separació tranquil·la. Es cuiden i mimen els aspectes relacionals i emotius que afecten tant a infants i famílies així com els que signifiquin d'enfortiment dels vincles, la forma d'estar en l'espai, que el facin seu.

Tenint en compte aquestes premisses plantejo una intervenció educativa i relacional que ajudi a crear vincles positius i a la creació d'emocions positives i benestars, que faciliti la integració de les famílies i que els vincles amb els infants es creïn de forma estable i segura a di i efecte que aquest període d'adaptació tendeixi cap a moments i situacions afectives positives de forma gradual però efectiva i constant. Es treballa a través d'una activitat a nivell multidisciplinari i globalitzador:

- En relació al contacte amb les famílies:

Disposem d'un racó amb tauleta i cadira, com un espai propi per als pares i mares i els avis i àvies que venen al grup. També tenim cura de la rebuda i comiat cada dia, assegurant que tothom té el seu moment d'atenció. Disposem d'una llibreta per assegurar les informacions donades i que signifiqui que les tindrem molt en compte.

La documentació educativa a través de les imatges i escrits la utilitzem per fer transparent el que es fa al grup i cada infant però no solament té un caire informatiu sinó també serveix per documentar les capacitats, habilitats i competències de cada infant i la vida de grup. També fem servir els àlbums de les famílies i la informació puntual d'un fet rellevant en la vida del grup.

Es proposa la realització d'entrevistes o trobades amb les famílies un cop han passat els primers mesos i abans de les vacances de Nadal. Aquesta trobada reforça els lligams entre l'educador i les famílies i serveix per constatar que conjuntament intervenim en l'educació de l'infant i com a base per referma la comunicació.

- En l'àmbit d'interacció amb els infants

Els aspectes sobre la seguretat emocional i l'estabilitat són cuidats de forma acurada. Tots els processos que poden ajudar a la creació de vincles són mimats i es té en compte la situacions de relació personal i les situacions de microcontext, que són aquelles accions que es produeixen de forma gairebé imperceptible però que s'esdevenen contínuament durant el dia: una mà que acarona, una veu suau, un moviment o desplaçament, les mirades, ...

Es té cura d'observar els processos personals durant aquests període d'adaptació tan sensible pel que significa de dolorós i de patiment i també pel fet de la pèrdua de l'autoestima i l'estabilitat. Per assegurar una millor relació i atenció es té cura de establir la relació a través de grups reduïts dins el mateix grup. això és possible ja que com Escola s'organitza la intervenció educativa que faciliti aquesta atenció personalitzada sobretot en els moments que cal una intervenció molt personal o en els que es produeix l'alimentació, la neteja o el descans. Això facilita un alt grau de personalització de tots els processos donada la fragilitat personal.

Però també la proposta d'adaptació proposada que s'ha generat parteix des de el convenciment que l'infant que no pateix cap trastorn té molt interès i motivació per a la curiositat i adquireix un impuls per a ampliar el seu territori de relacions i coneixements. Això significa que si els oferim situacions en la qual es senti vertader protagonista, podrà ell mateix estar motivat. Aquest és un moments que pot trobar plaer en la pròpia activitat i gaudir-ne. Aquesta acció pot ser la base de l'establiment del benestar i les actituds positives.

- Dues experiències concretes: L'una través de la sensibilitat dels estímuls tàctils a l'adaptació, segons A. Tardós (1991)

Les experiències agradables entre infants i educador adquirides durant el temps passat junts enriqueixen i diversifiquen les relacions de l'infant i de l'adult: fan que les relacions esdevinguin cada cop més estretes; mentre que les experiències desagradables inquieten a l'infant, li creen ansietat i es torna desconfiant envers l'adult.

El benestar de l'infant depèn, abans que tot i en gran mesura de l'adult, és a dir, de la manera com el toca. En relació a aquesta qüestió la manera de tractar l'infant conté nombroses informacions. Els moviments tendres i delicats expressen atenció i interès, mentre que els gestos bruscs són senyal de desatenció, d'indiferència o d'impaciència.

En aquest sentit els moviments a l'hora de menjar, assegut l'infant als genolls cal ajudar-lo a que pugui fer els moviments precisos i lliures i així es converteix en moment agradable i de plaer pel vincle que es crea, per satisfer les necessitats nutritives, sentint-se agradablement ple i satisfet. De la mateixa manera, a l'hora de la neteja també es té cura de la forma d'ajudar-lo, d'agafar-lo i que es senti protagonista i competent per a realitzar una acció. Aquesta acció ajuda a que les emocions produeixin motivació i plaer en l'acció.

La mà de l'adult esdevé per al petit una font important d'experiències i per això el fet de cooperar i participar en les diferents accions vol dir, en el fons, que l'infant respon amb els seus propis moviments al requeriment o als gestos que ja podem començar. Però per això es necessita temps: us aspecte cabdal per a l'educació a l'Escola Bressol i si ho ampliem, a tot l'ensenyament i a la vida mateixa. Com que els infants petits no es poden preparar per als moviments que es succeeixen a un ritme ràpid i, fins i tot són incapaços de respondre-hi, és precisament el temps que els ajuden a ser protagonistes.

- L'altre experiència, a través de la música i els sons

En aquesta experiència i en l'adaptació dels infants s'ha realitzat diverses experiències a través de la música. La música s'entén com a la melodia que ens ajuda a relaxar-nos i comprendre les situacions. Forma part dels sons i de la vida i és un recurs inestimable per a l'educació. A través de la pròpia veu, els sons, l'escolta d'audicions musicals curtes, els instruments, contribueixen a crear un clima relaxat i relacional. Aquesta experiència s'ha aplicat durant aquest període d'adaptació, donant uns resultats extremadament favorables i afectius per als infants. Ens serveix per estar nosaltres mateixos relaxats i el foment d'aquesta experiència dóna lloc a valors com la tranquil·litat, creant un entorn relaxat ja que els més petits són molt receptius i sensibles a tot allò que poden captar al seu voltant. El to de la veu i la manera de parlar són factors poderosos per aconseguir l'atenció, que es converteix en la base de la relaxació.

Per tal de crear un cert ambient es treballa a partir de la veu, amb una cançó, un conte o narració curta, escoltar el so d'un instrument o fins i tot a través d'unes claus i una ampolla d'aigua podem fer un moment màgic i molt entranyable. Es té en compte que abans de relaxar hem d'aconseguir atreure l'interès i l'atenció ja que no sempre tots els nens i nenes ho fan de la mateixa forma i per això es treballa en format de petits microcontextos per aconseguir aquestes situacions musicals o de silenci, plens d'afecte i respecte i atenció.

- Activitat observadora

En aquest període d'octubre de 2009 a Gener de 2010 s'ha realitzat quatre observacions sobre aspectes evolutius i de benestar individual i de grup, a més dels registres personals: Observació de l'ambient, sobre l'activitat, sobre l'activitat motriu i la darrera sobre l'activitat relacional entre infants.

RESULTATS. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA

Els resultats observats han confirmat els aspectes assenyalats en l'apartat del marc conceptual: el nivell de tensió i d'angoixa poc a poc anat desapareixen i sorgeixen experiències positives, vincles i relacions afectives de qualitat. Tot i això cal donar temps per refermar una seguretat emocional i estabilitat que també s'ha d'ajustar a mesura que els infants creixen i poden tenir accés a nous aprenentatges i experiències i això comporta benestar però també tensió per adaptar-se a un major desenrotllament i adquisició d'habilitats, capacitats i competències, sobretot des de l'àmbit afectiu i relacional. La relació entre emocions i salut es constata en un nivell baix, sent les malalties adquirides de forma esporàdica, salvat algun cas que té un desenvolupament favorable.

Aquesta experiència treballada durant aquest període del primer trimestre del curs 2009-2010, queda oberta als nous esdeveniments i accions que realitzen els infants, les noves adquisicions i desenvolupament i la contínua i estreta relació amb les famílies que dia a dia va millorant i enfortint-se. També sorgeixen situacions relacionals pròpies que cal fer una tasca observadora i d'acompanyament per intervenir educativament.

El planteig de l'adaptació es un fet a nivell escolar però cal considerar que no es pot limitar en el temps. I també cal temps per l'atenció educativa i l'educació dels infants i aquestes experiències refermen les bones pràctiques educatives.

QÜESTIONS I/O CONSIDERACIONS PER AL DEBAT

- La interacció social es planteja des de les primeres edats. Hi estem d'acord?
- És natural l'angoixa i el plor a l'adaptació, però es pot ajudar a minvar-ho i que es converteixi en actituds de plaer i benestar?
- Les actituds i l'escolta dels mestres i les mestres és tan essencial?
- Entenem les bases neurològiques de l'adaptació?
- Si no ens agraden les accions estereotipades, què fem pedagògicament?

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Arnaiz, V. (2000). *La seguridad emocional en la educación infantil*, a Anton, M.; Moll, B (coord.): *Educación Infantil: Orientaciones y Recursos*. Barcelona: CISS Praxis.

Arnaiz, V. (2006). *L'adaptació dels infants i les seves famílies a les escoles de Menorca*. Palma de Mallorca: Anuari de l'Educació de les Illes Balears. Fundació Guillem Cifre de Colonya i Universitat de les Illes Balears.

Bisquerra, R. (2009). *Psicopedagogía de las emociones*. Madrid: Editorial Síntesis.

Bowlby, J. ((2006). *Vínculos afectivos: Formación, desarrollo y pérdida*. Madrid: Ediciones Morata.

Cases Hernandez, I. (2007). *La educación emocional del profesorado*. Buenos Aires: Editorial Magisterio Rio de la Plata (Lumen).

Cohen, J. (2005). *La inteligencia emocional en el aula. Proyectos, estrategias e ideas*. Buenos Aires (Argentina): Editorial Troquel.

Csikszentmihalyi, M. (2008). *Fluir (flow): Una psicología de la felicidad*. Barcelona: Mondadori.

Fernandez, P. i Melero, M^aA (comps). (1995). *La interacción social en contextos educativos*. Madrid: Siglo XXI Editores.

Forés, A. i Ligioiz, M. (2009). *Descubrir la neurodidáctica*. Barcelona: Editorial UOC.

Greenspan, S. i Thorndike, N. (1997). *Las primeras emociones*. Barcelona: Paidós.

Lecannelier, F. (2006). *Efectos de la separación temprana: una mirada desde los procesos de institucionalización*. Santiago de Chile: Fundación Sant José.

Consulta article en web el 27 de gener de 2010:

<http://www.fundacionsanjose.cl/wfsj/publicaciones/Felipe%20Lecannelier%20-20Efectos%20de%20la%20separacion%20temprana.pdf>.

Palou, S. (2004). *Sentir y crecer. El crecimiento emocional en la infancia*. Barcelona: Editorial GRAÓ.

Rogoff, B. (1993). *Aprendizes del pensamiento*. Barcelona: Paidós.

Tardos, A. (1991). *La mà de l'educadora*. Barcelona: Revista Infància Rosa Sensat (Gener – Febrer 1991).